
МАХИНЯ Н. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Черкаський державний
технологічний університет,
м. Черкаси

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У ЄВРОПІ: СУТНІСТЬ, ПІДХОДИ ТА ФУНКЦІЇ

У статті розглянуті основні підходи до визначення сутності освіти дорослих у країнах Європи. Автор аналізує різноманіття функцій освіти упродовж життя у загальноєвропейському контексті. Зазначається, що не дивлячись на різницю теоретично-практичних підходів, основна мета та завдання галузі є загальновизнаними.

Ключові слова: освіта дорослих, освіта упродовж життя, філософія освіти, функції освіти дорослих.

В статье рассмотрены основные подходы к определению сущности образования взрослых в странах Европы. Автор анализирует разнообразные функции образования на протяжении всей жизни в общеевропейском контексте. Отмечается, что не смотря на разницу теоретических и практических подходов, основная цель и задачи области есть общепризнанными.

Ключевые слова: образование взрослых, обучение на протяжении жизни, философия образования, функции образования взрослых.

The article deals with the basic approaches towards adult education in European countries. The author analyzes the functions diversity of adult education training in the European context. It is noted that despite the theoretical and practical differences in approaches towards life-long learning, the main aim and general tasks of the branch remain universally recognized.

Key words: adult education, life-long learning, education philosophy, functions of adult education.

Є трімкі соціально-економічні й політичні зміни, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, екологічна й демографічна кризи спричинили посилення ролі освіти дорослих у всьому світі. Такі тенденції є характерними і для українського суспільства. Потреби дорослого населення України в отриманні нових знань та оновленні вже набутих виходять за межі існуючої системи професійної освіти й підвищення кваліфікації, що сприяє виникненню недержавних закладів та організацій, що пропонують програми додаткової економічної, політичної, громадянської, екологічної та ін. освіти. Нажаль, часто їхня діяльність не є системною та підтримується державою. Адже гарно організована система освіти дорослих забезпечує високий соціальний стандарт і якість життя населення, належні умови для життєдіяльності кожного громадянина, його політичного розвитку, оновлення кваліфікації, саморефлексії в суспільстві. Тому питання про шляхи розвитку в Україні гнучкої, диверсифікованої, прогресивної системи освіти дорослих, що спирається на національний та міжнародний досвід, є наразі актуальним. У даному контексті цікавість до закордонних поглядів на сутність, підходи і функції системи освіти дорослих є досить обґрунтованими.

У теорії та практиці національної освіти накопичено певний досвід, який може стати концептуальною основою розбудови та модернізації освіти „упродовж усього життя”, а саме: напруження з питань безперервності освіти працівників різних спеціальностей (Л. Анциферова, О. Аббасова, І. Дяченко, О. Вербицький, В. Кучинський, В. Турченко, З. Дудар, І. Ревенчук, О. Першукова); післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації педагогів (В. Бондар, О. Мороз, В. Луговий, С. Крисюк, В. Олійник, Н. Протасова, В. Пуцов, М. Романенко, В. Семиченко, Т. Сорочан, В. Онушкін, М. Красовицький, В. Маслов, Т. Ша-

мова та ін.). Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив вагомість в системі пріоритетних завдань освіти дорослих феномену особистісного зростання, дозволив виявити можливі шляхи його психолого-педагогічного стимулювання. Особливо важливими є наукові праці, що становлять основні теоретичні положення дослідження: філософські концепції саморозвитку особистості (В. Афанасьєв, Т. Десятов, В. Кремень, І. Кон, В. Лутай, Г. Філіпчук, С. Франк, Е. Юдін); культурологічний підхід до розвитку особистості як суб'єкта культури (С. Батишев, М. Бахтін, Є. Бондарєвська, Л. Сохань, В. Гриньова, Л. Коган, Л. Круглова). Однак, питання комплексного аналізу закордонного досвіду в організації освіти дорослих є недостатньо вивченими вітчизняними науковцями.

Метою нашої статті є виокремлення основних поглядів на сутність освіти дорослих у європейському просторі, аналіз її функцій та цілей.

Вільна освіта дорослих виникла в Європі на початку XIX століття, коли процеси індустріалізації викликали небувалі зміни в економіці. У промисловості розвинених країн процес перетворень швидко охопив усі сфери життя суспільства. Щоб віднайти своє власне місце на ринку праці, у суспільно-політичному житті, представникам різних соціальних груп знадобилась не лише елементарна грамотність, але й професійні та громадянські знання, а отже сформувалася сформувалася потреба у набутті й оновленні знань, обумовлена необхідність розвитку відповідних закладів та організацій.

Сучасна освіта дорослих – це система, в якій навчання у формальних закладах освіти здійснюється за неформальними програмами громадських ініціатив. У такій системі складовими є просвітництво й освіта, навчання й підготовка. Це програми, орієнтовані на ринок праці, вивчення іноземних мов, перепідготовку військовослужбовців та безробітних, а також курси особистісного і професійного розви-

тку та програми корекції поведінки.

Без сумніву, освіта дорослих відіграє також важливу роль у громадському та політичному житті, соціальній роботі й управлінні персоналом, у культурній та екологічній сферах. Її значущість постійно зростає з огляду на демографічну ситуацію: низький рівень народжуваності й збільшення частки літніх людей у суспільстві.

Однак із усіх освітніх систем освіта дорослих є найменш дослідженою та вивченою сферою педагогічної діяльності. Історично склалося, що кордони й межі між різними напрямками й формами освіти дорослих є нечіткими, а термінологія та підходи досить різняться в залежності від країн і регіонів світу. Така ситуація створює безумовну проблему при вивченні закордонного досвіду в царині освіти дорослих. Метою статті є аналіз найпоширеніших підходів до розгляду цієї системи освіти та притаманних їй функцій у європейських педагогічних традиціях.

У сучасній педагогічній теорії й практиці словосполучення «освіта дорослих» використовують у трьох значеннях:

1. Галузь знань, академічна дисципліна;
2. Сфера практичної діяльності, куди відносяться різні навчальні заклади й установи. У такому контексті термін «освіта дорослих» застосовують до всієї групи організованої діяльності, що здійснюється для дорослого населення великою кількістю навчальних закладів із навчальною метою;
3. Безпосередня діяльність дорослої людини, частина її щоденного життя. У такому випадку термін «освіта дорослих» застосовують для характеристики процесу, де задіяні особи, які продовжують навчатися після закінчення періоду формального навчання. У цьому значенні термін охоплює всі види навчальної діяльності: читання, сприймання на слух, відвідування занять, участь у групових та індивідуаль-

них формах навчання – все те, чим займаються люди з метою отримання знань. [3].

Підкреслимо, що поняття «Освіта дорослих» відображає різноманітну і складну професійну практику. Таке твердження базується низці суспільних традицій, що частково пересікаються. Серед них найчастіше виокремлюють:

- Конфесійну освіту дорослих, перш за все спрямовану на поширення грамотності;
- Освіту дорослих, пов'язану з народними рухами (наприклад, скандинавські навчальні гуртки чи народна освіта дорослих, популярна сьогодні в Латинській Америці);
- Народні вищі школи (що зародилися в Скандинавії);
- Освіту дорослих, що виникла в межах робітничого руху, куди відносять і профспілкову освіту);
- Підвищення кваліфікації робітників (Німеччина, Швейцарія, США, а також традиції пострадянських країн);
- Ліберальну освіту дорослих, пов'язану з розвитком філантропізму (наприклад, квакерські школи для дорослих, американські й англійські поселення, тощо);
- Поширення знань, особливо в сільській місцевості та в галузі охорони здоров'я (традиції британського університетського просвітництва, американської Кооперативної служби з розподілу знань та російських народних університетів);
- Освіту дорослих, пов'язану з різноманітними формами соціокультурної анімації (animation socioculturelle) [1].

Кожна із традицій, що виникла в певному конкретному історичному й регіональному контексті, відображає діапазон іноді суперечливих цілей і цінностей, соціальних та ліберальних, релігійних або технократичних. Освіта дорослих не має єдиної послідовної і чітко сформульованої філософії. Теоретичні та практичні позиції містять

декілька підходів і поглядів щодо мети, ролі та функцій освіти дорослих.

Перший підхід до освіти дорослих базується на думці, що все доросле населення має активно долучатися до формування та здійснення суспільної політики. Згідно цього підходу, залучення в освіту дорослих є необхідною передумовою та складовою частиною участі в інститутах демократії. Освіта дорослих сприяє обговоренню політичних проблем, розвитку плюралізму думок та участі населення у прийнятті рішень. Окрім того, вона допомагає розвитку політичної культури загалом та є суспільним утворенням для суспільного життя.

Другий підхід розглядає освіту дорослих як головний засіб для розвитку, збереження й передачі культури. Сюди відносять трансляцію уяви про світ і суспільство, формування естетичних та моральних цінностей. Освіта при такому підході часто набуває форми допомоги у розвитку особистісного потенціалу, а також міжкультурної освіти, інтеграційних програм для національних меншин. У межах цього підходу здійснюються також програми розвитку національної ідентичності й підтримки національних традицій.

Іноді освіту дорослих розглядають як рушійну силу розвитку або джерело змін. «Основна функція освіти дорослих полягає в тому, щоб викликати як бажання до змін, так і розуміння того, що ці зміни можливі [6]. «Участь» та «розвиток» є основними термінами для опису мети діяльності людей, залучених у систему освіти дорослих. Необхідним є те, щоб програми цієї сфери зберігали відданість цим ідеям [5].

Освіту дорослих часто сприймають як інструмент забезпечення національного економічного розвитку та збільшення шансів населення у працевлаштуванні. Такий підхід набуває популярності та значущості в останні десятиліття. Відповідно до нього, освіта дорослих у першу чергу допомагає

розвиткові професійних компетентностей учасників, набуттю ними знань та навичок, необхідних для виконання професійних обов'язків, адаптації цих знань та навичок до виконання нових завдань. Більш кваліфікована та освічена робоча сила зможе активніше посприяти розвитку конкурентоспроможної економіки.

Потреба в навчанні протягом життя викликана не лише економічною необхідністю. Р. Сметхорст зазначає: «Статистичні показники не відмічають, що для досягнення успіху в житті, в історії, в суспільстві ви потребуєте не тільки академічних знань і навичок, але й незалежності суджень та автономії духу» [7].

Саме тому існує думка, що освіта дорослих є важливою як така. Її мета полягає в тому, щоб надати можливість людям оновлювати своє бачення світу. Ми володіємо різними здатностями до здійснення раціонального вибору. Ці можливості можуть доповнюватися й перетворюватися за допомогою освітнього досвіду. Освіта надає людям шанс осучаснити їхні знання про дійсність, створити акт чи намір, на які раніше у них не вистачало часу чи компетентності.

Серед функцій – специфічних завдань, що виконуються освітою дорослих як окремим соціальним інститутом – найчастіше виокремлюють ті функції, які відрізняють цей вид освіти від дитячо-юнацької:

- Компенсаторну – доповнення відсутніх або втрачених можливостей;
- Адаптивну – пристосування до нових умов життя в суспільстві, що знає динамічних змін;
- Розвиваючу – поступальне збагачення дієвих здібностей та її духовного світу.

У деяких країнах (Німеччина, Австрія) підхід до визначення основних функцій суттєво відрізняється від вищезазначеного. Він базується на цілях освіти дорослих у різних сферах життєдіяльності людини і суспільства. Так, деякі науковці (Й. Кнолл, П. Фордхем)

стверджують, що освіта дорослих виконує соціальну, економічну, культурну та політичну функції [1].

Сутність соціальної функції – надання людям рівних соціальних шансів та розширення їхніх можливостей.

Економічна функція полягає у постійному покращенні професійної та індивідуальної компетентності людини, підвищення якості її трудової діяльності та економічної мобільності і як результат – збільшення її шансів на ринку праці.

Передача уявлень про світ та суспільство, про формування естетичних та моральних цінностей є змістом культурної функції освіти дорослих.

Політична функція полягає в тому, що освіта дорослих сприяє обговоренню політичних проблем та участі населення у прийнятті державно важливих функцій.

В деяких європейських державах (Велика Британія, Швейцарія, країни Балтії) термін «політична освіта» вживають не так активно, як «громадянська освіта». Цьому існує об'єктивне пояснення. На початку третього тисячоліття визначним фактором політики і стратегії розвитку в усьому світі стає громадянське суспільство як засіб вираження волевиявлення народу, його ініціатив, його існування в союзах та спільнотах. Так, на Міжнародній конференції в Сеулі зазначалося: «Кожна демократична держава і суспільство залежать від відповідальності й компетентності його громадян. Навіть найліберальніша конституція не є дієвою, якщо громадяни неготові або нездатні втілювати її в життя» [1]. У цьому контексті демократична громадянська освіта відіграє вирішальну роль: її мета полягає в тому, щоб формувати демократичну самосвідомість, знання та здатність сприяти політичним процесам.

Розвиток громадянського суспільства вимагає зміни світогляду значних прошарків населення. Це пов'язане із необхідністю закріплення основ громадянського суспільства в тих країнах,

де процес розвитку суспільства повністю контролюється державою, у результаті чого вирости покоління пасивних та залежних громадян. Здійснити перехід від пасивності до зацікавленості й активної життєвої позиції членів суспільства – це виклик, кинутий сучасністю освіті дорослих.

Але навіть і в країнах із розвинутою ринковою економікою та стабільними демократичними традиціями, визнання демократичних цінностей не завжди є безумовним. Ринкова модель розвитку суспільства часто розглядає людей лише з економічної точки зору, не враховуючи моральні, культурні та соціальні компоненти. А отже, основним змістом громадянської освіти дорослих є поширення цінностей демократії в будь-якому суспільстві та формування громадянської освіченості населення.

Із плином часу функції освіти дорослих змінюються й розвиваються, так само як і організаційні форми та методичні підходи в освіті дорослих. У контексті соціально-історичних умов певні функції видаються суспільству важливішими, що відображається у пріоритетах освітньої політики чи уподобаннях учасників освітніх програм. Так, оцінюючи тенденції розвитку освіти дорослих, її ідеалів та організаційних форм на початку ХХІ століття, можемо зазначити, що ідеї благодійності й соціальної справедливості все активніше замінюються раціональними економічними міркуваннями. Це є характерним для політики розвинених європейських країн.

Освіта дорослих почала привертати ще більшої уваги після появи концепції освіти упродовж усього життя, що стала провідним підходом до розвитку освітніх систем у багатьох країнах світу. Дана концепція, що базується на «ідеї по життєвій незакінченості та нескінченності освіти для дорослої людини [2], пов'язує досягнення особистісного та суспільного успіху, соціально-економічної й політичної стабільності, а також сприятливих

перспектив розвитку суспільства й держави з наявністю розвинутої системи освіти дорослих. Освіта дорослих є частиною загальної системи освіти; вона розвиває та поглиблює набуті знання, навички, якості, уміння, ціннісні орієнтири; забезпечує фізичні, інтелектуальні, культурні, соціальні, професійні потреби особистості в інтегрованому вигляді [4].

Не дивлячись на різницю основоположних цінностей, рушійних сил

та мотивів, усі зазначені концепції та підходи є складовими частинами, пов'язаними між собою. Освіта дорослих – не просто можливість соціальної мобільності чи соціальний інститут, що спеціалізується на культурному вихованні; це не лише державна благодійність чи одностороннє економічне навчання. Перш за все, це невід'ємне право особистості на отримання освіти в будь-якому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Веремейчик Г. В., Пошевєлова Т. Г. *Образование взрослых: опыт Германии для Беларуси (Уч. издание) / Г. В. Веремейчик, Т. Г. Пошевєлова.* – Мн.: ОО «Центр социальных инноваций», 2004. – 152 с.
2. *Основы андрагогики: Уч. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. А. Колесникова, А. Е. Марон, Е. П. Тонконогая и др.; Под ред. И. А. Колесниковой.* – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 437 с.
3. Фёдорова Н. В. *Как помочь взрослым учиться и менять себя: Уч. пособие / Н. В. Фёдорова.* – М.: Изд-во Российского открытого университета, 1998. – 326 с.
4. *European Commission. White paper of teaching and learning: towards the learning society.* – Luxembourg: Office for the official Publications of the European Communities, 1995. – 112 p.
5. *Fordham P. Constructing a curriculum for adult education training. Reproduced from 1989 Conference Proceedings, pp. 272-278, SCUTREA, 2007.* – 242 p.
6. *Nyerere J. Adult education and development. In: Hall, B. L. and Kidd, J. R. (eds). – Adult Learning: a Design for Action.* – Oxford, Pergamon Press, 2009. – P. 29.
7. *Smethurst R. Education: a public or private good? / RSA Journal Volume CXLIII No 5465, December 2005.* – P. 203-210.